

## CAFER

ÇELEBİ ( ? —1515 ), Bayezid II. ve Seüm I. devirlerinde, nişancılık ve kazaskerlik vazifelerini ifâ etmiş ve eserleri ile tanınmış bir şahsiyet olup, Tâeîzâde ( Tâcî Bey-zade ) lâkabı ile mâruftur. Babası Amasya 'da, Bayezid 'in şehzadelîği zamanında, „müdir-i umur, yâni hassa emini, namında bir mukarrebj" ( krş. 'Ali, *Kunh al-ahbâr*, Üniversite kütüp., nr. 2290/32, var. 204 ) olan ve Bayezid 'in tahta cülusundan sonra da bir müddet ( 887 = 1482 'den sonra') defterdar veya nişancı bulunan şâir ve hattat Tâcî Bey 'dir ( bâzı kaynaklara göre, Tâc Bey 'dir ; krş. 'Ali, *ayn. esr.*; Lâtifi, *Tezkire*, İstanbul, 1914, s. 117. Cafer Çe'ebi 'ye, Tâeî-zâde, Tâcî Bey-zâde denildiği gibi, Tâc Bey-zâde, Tâc Beyoğlu, Tâc-oğlu lâkapları da verilmektedir ). Aşık Çelebi ye göre (krş. *Tez-kire-i şzi'arâ*, Üniversite kütüp., T. Y., nr. 2406, var. 74 ), „Tâcî beyliler Rûm da şeref ve câh ile mâruf hanedan" idi. Filhakika bunların Amasya 'da Hacı Bey-zâde adı ile mâruf mühim yerli bir aileye mensup bulunmaları ( krş. Hüseyin Hüsameddin, *Amasya tarihi*, İstanbul, 1927, III, 225—235 ) bunu isbat eder. Cafer Çelebi, Amasya 'da doğdu ve babasının yanında yetişti. Hoca-zâde Muslihiddin (ölm. 893 = 1488 ) Hatib-zâde Muhiddin ( ölm. 901 = 1496 ), kazasker Kestelî Muslihiddin Mustafa (ölm. 901 = 1496 ) ve bilhassa kazasker Hacı Hüseyin-zâde Muhiddin Mehmed Câmî (ölm. 911 = 1505 ) gibi, devrin en meşhur ilim adamlarından tahsil gördü ve bu sonuncudan mülâzemet rü-'ûsu aldı. Bâzı medreselerde ders vermek suretiyle ilim ve iktidarını her kese tanıttıktan sonra, Bayezid II. onu, günde 50 akçe ile, Mah-mud Paşa medresesine müderris tâyin etti ve bir

müddet sonra da, birden divan-ı hümayuna nişancı yaptı ( 904 = 1498/1499 ). 'Ali 'ye göre (*ayn. esr.*), padişah, ulemâdan irfan sahibi ve münşi bir zatın, tuğra hizmetine (tevkii ve nişancı) getirilmesini devlet erkânına emretmiş, onlar da ittifakla Cafer Çelebi 'yi seçmişlerdi. Bundan sonra Cafer Çelebi, zekâ ve iktidarı ile, Bayezid 'in teveccühünü kazanmış, „âyânın görür gözü ve selâtin-i arap ve acem müraselâtında nevk-i kalemi erkânın tutar eli" olmuştu ( krş. Aşık Çelebi, *ayn. esr.*), Bu esnada kendisine paşalık unvanı da tevcih edildi ve teşrifatta sağ tarafta ve defterdara takdim edilerek, oturmasına ve seferde, vezirler gibi, otağ kurmasına müsâade edildi. Cafer Çelebi, Bayezid'in saltanatının sonlarına kadar, bu vazifede kaldı. Ancak şehzadeler vak'asında şehzade Ahmed tarafını iltizam edeceğini hissettirdiği için, Selim 'in tahta geçmesini arzu ve bu yüzden isyan eden yeniçerilerin, bir gece, diğer erkân arasında Tâeî-zâde 'nin de evine hücum ederek, mallarını yağma etmeleri ve ertesi gün diğerleri ile birlikte azil ve tardını istemeleri üzerine, Cafer Çelebi azil (918 = 1512 ) ve kendisine, tekaüdiye olarak, yevmî 100 akçe (Al i ' y e göre, 200 akçe) ulufe tâyin olundu ( krş. 'Ali, *ayn. esr.*, var. 158 ; Taşköprü-zâde, *Şaka ik al-na'möniya*, istanbul, 1269, s. 335; Sâdeddin, *Tâc al-tavârih*, II, 190 v.d.). Cafer Çelebi, bu parayı kabulden istinkâf etmiş ise de, ilim erbabı hakkında büyük bir teveccüh besleyen ve Cafer Çelebi 'yi çok takdir eden Selim I., tahta geçtikten sonra, evvelâ İstanbul civarındaki bâzı kasabaların kadılığını da mansıbına zammederek, kendisini memnun etmeğe çalıştı ve sonra tekrar nişancılığa aldı. Padişah, hazarda Cafer Çelebi 'yi dâima meclisinde bulundurur ve seferde de onun fikir

ve mütalâasına müracaat ederdi. Nitekim Çaldıran galibiyeti ile neticelenen İran seferinde, Selimi ekseriya vaktini İdris Bitlisî, Halimî ve Cafer Çelebi 'ler ile geçirmişti (krş. Aşık Çelebi, *ayn. esr.*). Bu sefere çıkıldığı esnada Şah İsmail 'e gönderilen farsça mektuplardan bâzıları ( İzmit 'ten, safer 920 ) Cafer Çelebi 'nin kalemî ile yazıldığı gibi, Çaldıran muzafferiyetini müCAFER

### ÇELEBİ. 9

teâkip her tarafa gönderilen (recep, 920) fetihnameleri de o yazmıştır ( krş. Feridun Bey, *Munşâât al-salâtin*, I, 379, 403; Bayezid II. devrinde Moton, Koron ve İnebahtı zafernâme İerini de o yazmıştı; bk. Hammer, *Devlet-i Osmaniye tarihi*, trk. trc, IV, 149). Çaldıran harbinde Şah İsmail 'in zevcelerinden Taçlı Hanım da esirler aracında idi. Diğer kadınlar serbest bırakılıp, kocalarına iade edildikleri hâlde, yalnız bu hanım, orduy-u hümayunda alıkonulmuştur. Sonra kendisi, iranlıların nikâhlarının ehl-i sünnetçe sahih ve makbul olmayan bir usûle dayandığı göz önünde tutularak, ulemânın tecvizi ve padişahın müsaadesi ile, henüz tevkii bulunan Cafer Çelebi 'ye tez-vic edilmiştir ( Feridun Bey, *ayn. esr.*; Mehmed Mazhar Fevzi, *Haber-i sahih*, istanbul, 1291, IV, 275 ). Ordunun, padişahın arzusu hilâfına, Kara-bağ 'da kışlamayarak, avdeti esnasında Pasinler ovasında devlet erkânı arasında bâzı tebeddülât yapılarak, bu meyanda defterdar Pirî Çelebi 'ye de vezaret tevcih edilirken, tevkii Cafer Çelebi de, Rumeli kazaskerliğine tâyin edilen Zeyrek zade Rükneddin 'in yerine, Anadolu kazaskerliğine terfi ettirildi (23 şaban 920=13 teşrin I. 1514 ). Bundan sonra da padişah nez-dinde itibarını muhafaza eden kazasker Cafer Çelebi, kışı onunla ve ordu ile birlikte Amasya 'da

geçirdi; fakat bu esnada vuku bulan bir hâdise, daha sonra Cafer Çelebi 'nin sukutuna ve idamına sebep oldu. Padişahın çok alâkadâr olduğu ve İstanbul 'a döndükten sonra da tah-kikından geri durmadığı bu vak'a şöyle olmuştu : Bayezid II. zamanında yalnız saraylı devşirmelere has olduğu bir fermanla bildirilen vezâretin Pirî Mehmed Çelebi 'ye tevcihini usûl ve teamüle aykırı gören ve bundan müteessir olan yeniçeriler ile ocaklılar, evvelâ müracaat ettikleri yeniçeri ağası İskender Ağa ( Paşa ), Cafer ve Halimî Çelebi 'lerden padişahın emirlerine karşı itiraz etmemeleri yolunda nasihat almalarına rağmen (krş. Hüseyin Hüsâmeddin, *ayn. esr.*, s. 275 v.d.), 28 muharrem 921 'de Pirî Paşa ile Halimî ve Cafer Çelebi 'lerin evlerini yağma ve adamlarından bâzılarını katletmişlerdi. Derhâl yapılan bir tahkikatta yeniçerilerin, Dukakîn-zâde Ahmed Paşa tarafından tahrik edildiği anlaşılınca, Selim I., kethüdası Hasan Ağa ile birlikte, onu astırmış ( Dukakîn-zâde 'nin Dulkadır-oğlu Alâüddevle ile olan gizli muhaberesinden dolayı idamı hakkında bk. *Haber-i sahih*, IV, 278), fakat İstanbul'a avdetinden ( 14 cemaziyelevvel, 921 ) sonra da ocak zabitlerini sıkıştırarak, gerek Karabağ 'da, gerek Amasya 'da askerini gösterdiği uygunsuz hareketin sebebini öğrenmek istemişti. Kapı kethüdası Ahmed Ağa ( Hâin Ahmed | Paşa, ölm. rebiülâhır 930 ), ihtimâl hem kendini kurtarmak, hem de göze girmek için, İskender Paşa ve seğban-başı Balyemez Osman Ağa ile birlikte, Tâcîzâde'ye de iftira ve bu hususta bir kaç yeniçeriyi işhad edince, padişah, İskender Paşa ve seğban-başını derhâl, fakat Cafer Çelebi 'yi, kendisine : — „İslâm askerini isyana sevkeden adamın cezası nedir I " tarzında sorduğu suale : — „Sâbit olursa, katildir" — cevabını

aldıktan ve bu suretle devrin bu büyük ilim ve devlet adamını, kendi sözleri ile mahkûm ettikten sonra, idam ettirdi. Bu hâdise hakkında bütün tarihî kaynakların ittifakla verdikleri bu malûmata mukabil, 'Ali ( *ayn. esr.* ) daha zayıf ve ihtiyatla kaydedilmesi lâzım gelen başka bir sebep göstermektedir. Nişancı Celâl-zâde 'den kendisine nakledildiğini işaret ettiği bu kayda göre, Selim I. 'in, şehzade iken, Çorlu civarında ( Karıştıran sahrasında ) babası ile vuku bulan karşılaşması ve askeri ile firarı münasebeti ile yazılan bir hicviyeyi, sonradan bâzı garezkârlar Cafer Çelebi 'ye isnat ettikleri için, onun „mec-lis-i hümayunda bulunmasının nâmûs-u devlete" uygun düşmemesi, idamının başlıca sebebini teşkil etmiştir. Mamafih Âşık Çelebi, Âlî, Sâdeddin ile diğerlerinin ifâdeleri karşılaştırılırsa, her iki rivayette de bir az hakikat bulunduğu anlaşılır. Vefat tarihi hakkında şuara tezkirelerinde ve onlardan naklen bâzı tetkiklerde gösterilen kayda ( \_iU=-Ö4,'LJ=-\_«>\_ ^jy'olj = 920 ) rağmen, idamı 8 recep 921 ( 18 ağustos 1515 ) 'dedir. Kardeşi Sadi Çelebi, cesedini evvelce Balat 'ta inşa ettirdiği mescid hazîresine defnettirdi. Şehâdeti-nin kendisine önceden malûm olduğu hakkında, şuarâ tezkireleri bâzı fıkralar naklederler. Selim I., Cafer Çelebi 'nin idamından sonra, pişman olmuş ve bir kaç gün sonra ( 25 ağustos 1515 ) Çenberlitaş civarında ( Bezzazistan, Tavuk-Pazarı çarşısı ) Atik Ali Paşa evkafından bâzı ev ve dükkânların yandığı esnada, yangın yerinde rastladığı sadrâzam Sinan Paşa 'ya: — „Bu yanıp yakılmaklar Cafer Çelebi 'nin şerâre-i âteş-i âh-ı bî günahıdır" — diye teessürünü bildirmiştir. Yine onun, cülusu esnasında devlette iki kişi bulunduğunu, bunlardan

birinin o zaman ihtiyar olan Müeyyed-zâde, diğ erinin de hiddetine kurban gide» Cafer Çelebi olduğunu, her fırsatla söylediği rivayet olunur.

Devrinde kuvvetli bir münşi olarak tanınmış olan Cafer Çelebi 'nin bütün tezkireciler nesrini nazmına, kasîdelerini gazellerine tercih eder ve farsça yazılarının da türkçe yazılarından daha iyi olduğunu söylerler.

Ancak Müey-yed zade'nin, Cafer Çelebi'nin farsçasını be-ğ enmeyip : — „Tâcî-zâde nin fârisîsi e n g û r î fârisîsidir" — dediğini de ilâve ederler. Bu

**IO**  
**CAFER ÇELEBİ - CAGBÛB.**

nunla beraber, lisana hâkim ve kuvvetli bir muhayyileye sahip bulunan Cafer Çelebi 'yi, güzel kaside ve gazelleri ile ve bilhassa orijinal bir eser olan *Heves-nâme* 'si ile, zamanın değerli şâirleri arasında zikretmek lâzımdır. Bir çok nazire mecmularında şiirlerinin kayıtlı bulunması, Mesîhî ve Makalî gibi, bâzı şâirlerin onun hakkında kasideler yazmış olmaları bunu isbat edecek mâhiyettir. Yalnız Alî onu beğ enmez, şiirlerini değ ersiz bulur ve Cafer Çelebi 'yi, „namı zâtına galip bir devletlü" addederek : — „Tezkire müelliflerinin şiir ve inşası hususunda mübalâğa ettiklerini" söyler ve hattâ *Heves-nâme* 'yi „nazm-ı bî-nemek" olarak vasıflandırır (krş. Âlî, *agn. esr.*). Diğ er taraftan Âşık Çelebi de, şiirlerinde aşk mefhumundan eser olmadığına ve buna delil olarak, Selim I. ile bu mevzu üzerinde aralarında geçen bir münakaşaya işaret etmektedir. Kardeşi Sadî Çelebi 'nin san'atta ağ abeyinden daha kudretli olduğu kabul edilmekle beraber (krş. Hasan Çelebi, *agn. esr.*) fârisî gazelleri ve arapça kasideleri emsalsiz olan ( *Şakâ'ikalna-mâniga*, göst. yer.) Cafer Çelebi 'nin, devrinin münşileri arasında, en büyük mevkii iş gal eden değerli

bir şahsiyet olduğu da dâima tekrar olunur.

*Heves-nâme*, Cafer Çelebi 'nin mesnevi tarzında yazdığı en meşhur eseridir. Mevzu itibarı ile tamamıyla orijinal, tertip, üslûp ve nazım tekniği bakımından da, çok güzel olan bu eserde (yazılışı 899 = 1493) Tâcizâde bir çok şâirleri tenkit eder. Eser münacaat ve na'at ile başlar, sonra Ayasofya, kasırlar, Fatih camii, darüşşifa, Yedikule, imaretler ve Kâğıthane gibi, İstanbul 'un muhtelif yerlerini tasvir eden kısımlar gelir ; daha sonra bâzı hasb-i hâller, hitaplar, cevaplar ve şâirin sergüzeştleri vardır. Arada tercî-i bend ve gazeller de görülmektedir (Nuruosmaniye kütüp., nr. 4373; krş. Fuad Köprülü, *Divan edebiyatı antolojisi*; Sâdeddin Nüzhet Ergun, *agn. esr.*). Bundan başka 3.382 beyit ihtiva eden bir d i v a n ı , zamanın mühim vukuatını bildiren münşeati (krş. Hâlis, *TOEM*, ilâve), *Mahrûsa-i İstanbul fetihnamesi*, farşçadan yapılan *Anis al-'arif in tercümesi* (Süleymaniye kütüp., Esad Efendi kısmı, nr. 1825 ve Üniversite kütüp., T.Y., nr. 834 ) ve mizahî bir eser olan *Kûs-nâme* (bugün nüshalarına tesadüf edilmemektedir; krş. Sâdeddin Nüzhet Ergun, *agn. esr.*) vardır.

Diğer taraftan Cafer Çelebi, meşhur bir hattat idi ve bu sahada gösterdiği iktidarı, mün-şîliği derecesinde bulanlar da vardır. Hattı Şeyh Hamdullah Agâh 'tan öğrenmişti (krş. Müstakim-zâde, *Tühfat al-hattâtin*, İstanbul, 1928, s. 149 v.d.). Cafer Çelebi 'nin İstanbul 'da

bir mescid, bir medrese, Bursa'da bir mescid ve Simav kazasında ( Kütahya vilâyetinde ) bir mescidi vardır. (M. TAYYİB GÖKBİLGİN.)